

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 655:929Eger R.(497.4Ljubljana)"1829/1871"

Prejeto: 27. 2. 2009

Anja Dular

doc. dr., vodja Knjižnice Narodnega muzeja Slovenije, Prešernova cesta 20, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: anja.dular@nms.si

Rozalija Eger – pomembna, a premalo znana ljubljanska tiskarka

IZVLEČEK

O Rozaliji Eger in njenem delovanju v slovenskem prostoru je bilo doslej malo zapisanega. Rojena je bila leta 1787, na čelu ene izmed štirih ljubljanskih tiskarn pa je bila od 1829 do 1871, sočasno z Jožefom Blaznikom. V njeni delavnici na Špitalski, danes Stritarjevi cesti v Ljubljani je bila urejena prva litografija. V obdobju med letoma 1829 in 1871 smo identificirali okoli 350 tiskov, ki jih je natisnila Rozalija Eger. Med njimi so obsežne monografske publikacije, glasbeni tiski, periodična glasila, pratike, letna poročila društev ter drobni tiski.

KLJUČNE BESEDE

Rozalija Eger, tiskarne, Ljubljana, 19. stoletje, litografija

ABSTRACT

ROSALIA EGER – AN EMINENT YET NOT ENOUGH KNOWN LJUBLJANA TYPOGRAPHER

Up to the present time, not much has been written about Rosalia Eger and her activity in Slovene space. She was born in 1787, and was at the head of one of the four Ljubljana printing houses from 1829 to 1871, contemporarily with Josef Blaznik. In her workshop in Špitalska, today Stritarjeva cesta in Ljubljana, the first lithography was settled. For the period between the years 1829 and 1871, we have identified approximately 350 prints that were printed by Rosalia Eger. Among them are extensive monographic publications, musical prints, periodical gazettes, almanacs, yearly societies' reports, and small prints.

KEY WORDS

Rosalia Eger, printing houses, Ljubljana, 19th century, lithography

Sodobno zgodovinopisje je tudi pri nas vse bolj naklonjeno tako imenovanim ženskim študijam. Žal pa v razpravah vse pre pogosto dobimo občutek, da niso bile enakovredne ustvarjalke s svojimi moškimi sodobniki. Tako ni slučaj, da ni bilo zapisanega skoraj nič o tiskarki Rozaliji Eger razen skopih podatkov v *Slovenskem biografskem leksikonu*, kjer jo v geslu o tiskarski družini Eger omenjajo kot naslednico Janeza Leopolda Egerja.¹

Tiskarstvo in knjigotrštvo sta bili skozi vso zgodovino močno povezani stroki. Naj torej predstavim, kakšno izobrazbo je moral imeti knjigarnar v 18. stoletju. Po predpisu – *Buchhändlerordnung*, ki ga je izdala Marija Terezija 28. marca 1772, je moral uspešno zaključiti določeno učno dobo, imeti izkušnje ter poznati literaturo in bibliografijo, da je lahko opravljal poklic. Za vse knjigotrzce pa je bil tudi obvezen izpit na univerzi.² Teh postavk vsekakor niso mogle izpolniti ženske, pa jih vendar najdemo na čelu knjigarn in tiskarn že v zgodnjem novem veku. Pravilo je bilo namreč, da je ob smrti tiskarja podjetje z vsemi koncesijami podedovala in prevzela njegova vdova.³ Delo s svinčenimi črkami je škodljivo zdravju, zato so tiskarji umirali relativno mladi in skoraj da ni poklica, kjer bi lahko našli toliko pomembnih žensk, ki so krajši ali daljši čas vodile podjetja – tiskarne.

Na Slovenskem se kot prva prodajalka knjig omenja v 16. stoletju Margaretha Rosmarin iz Beljaka. Poskrbela je za prodajo 149 izvodov Dalmatinovega prevoda Svetega pisma med Korošci.⁴ V 17. stoletju najdemo žensko že na čelu ljubljanske tiskarne. Najobsežnejši slovenski tisk 17. stoletja – Pridige Janeza Svetokriškega – je izšel v dveh krajih – prva dva zvezka v Benetkah, ostali trije pa v Ljubljani, od tega dva, ko je bila na čelu tedaj edine tiskarne Ana Barbara Mayr. Tiskarno je vodila po smrti moža Jožefa Tadeja, dokler je ni prevzel leta 1705 njen sin Janez Jurij Mayr. Iz sledečega, 18. stoletja poznamo še več tiskark – Ana Elizabeta Reichard, Theresia Heptner, Tekla Kleinmayr in Marija Terezija Eger.⁵

Na prelomu med 18. in 19. stoletjem so v Ljubljani delovale tri, dvajset let kasneje pa štiri tiskarne. Na čelu najstarejše tiskarne je bil leta 1765 do 1799 Janez Friderik Eger. Za njim je dve leti vodila posle vdova Marija Terezija. Leta 1801 pa jo je prodala Andreju Gasslerju, ta je sočasno vodil tudi Kleinmayrjevo ljubljansko podružnico. Gasslerjev nasled-

nik je postal leta 1803 Janez Krstnik Retzer. Po njegovi smrti leta 1815 je leto dni vodila podjetje vdova Marija, ki se je nato poročila s faktorjem Jožefom Skrbino, ki pa je mlad umrl. Tako je drugič ovdovela Marija vodila podjetje s pomočjo hčere iz prvega zakona Franciške Retzer. Leto dni po materini smrti (1828) je prevzel posle v tiskarni Jožef Blaznik, s katerim se je Retzerjeva naslednje leto poročila.⁶

Leta 1782 dobila dovoljenje za ustanovitev tiskarne v glavnem mestu Kranjske dva nova tiskarja. Prvi je bil knjigotržec Mihael Promberger, ki kljub ugodno rešeni prošnji poleg knjigarne nikoli ni uredil tiskarne. Pač pa je tega leta odprl podružnico svojega dobro stoječega celovškega podjetja Ignac Alojz Kleinmayr. Ljubljana je z njegovim prihodom veliko pridobila; tiskal je v nemščini, slovenščini in italijanščini. Poleg pomembnih knjig za slovensko zgodovino, tesno je namreč sodeloval z Antonom Tomažem Linhartom, moramo omeniti vsaj še časopis *Laibacher Zeitung*, ki ga je ta tiskarska družina izdajala vse do leta 1918. Ignac Alojz je leta 1794 tiskarno podaril svoji drugi ženi Tekli, ki je bila na prelomu stoletij njena formalna lastnica. Podjetje pa so upravljali Andrej Gassler, Jurij Stadelmann in za njim še Jožef Sassenberg. Leta 1817 je prevzel vajeti v svoje roke Ignac Kleinmayr mlajši in ga nato vodil do leta 1846. Nasledil ga je zet Fedor Bamberg, zato se podjetje v drugi polovici 19. stoletja imenuje Kleinmayr & Bamberg.

Kot tretjega moramo omeniti še Ignaca Merka. Že leta 1781 je prosil mestni svet, da bi smel ustanoviti tiskarno, pa mu je bilo ugodeno šele po ponovni prošnji čez pet let. Lastno tiskarno je imel le dobrih deset let, leta 1797 je namreč umrl. Premoženje je podedovala mladoletna hči, a so ga še isto leto prodali Antonu Degotardiju. Ko je ta leta 1800 umrl, se je njegova vdova poročila z Janezom Leopoldom Egerjem. Tako je zdaj ta tretja "najmlajša" ljubljanska tiskarna, ki je bila ustanovljena v 18. stoletju, prišla v roke naslednikov najstarejše tiskarne. Ljubljanska Egerjeva tiskarna iz 19. stoletja torej ni direktna naslednica delavnice Janeza Friderika Egerja, čeprav so jo vodili člani iste družine.⁷

Leta 1816 pa je dobil dovoljenje za lastno tiskarsko podjetje še Ljubljčan Jožef Sassenberg. Pred tem je bil za časa francoske nadoblasti najemnik podjetja Tekle Kleinmayr.

Kdo je bila Rozalija Eger? Stroga dama, ki jo je leta 1839 upodobil hrvaški slikar Andrej Ludvik Cetinovič,⁸ je bila tedaj že deset let na čelu tiskarne, pred njo pa je bilo še dolgo in ustvarjalno življenje. Dne 24. maja 1871 je "*Laibacher Zeitung*" prinesla

1 Šlebinger, Eger, SBL 1, str. 150.

2 Predpis z dne 28. 3. 1772; Kropatschek, Joseph, Oesterreichs Staatsverfassung 4. Wien: Johann Georg Edlen von Mössle, 1796, str. 72–77.

3 Ernst Grabovszki: Neobjavljeno predavanje na simpoziju *Kommunikation und Information im 18. Jahrhundert. Das Beispiel der Habsburgermonarchie*, 26.–28. 4. 2007.

4 Dimitz, *Geschichte Krains III*, str. 146.

5 Dular, *Živeti od knjig*, str. 127 ss.

6 Berčič, *Tiskarstvo*, str. 124.

7 Dular, *Živeti od knjig*, str. 159 ss.

8 Jaki, *Meščanska slika*, str. 58–59.

le skromno notico: *Gestern starb Frau Rosalia Eger Buchdruckereibesitzerin. Das Eger'sche Geschäft wird bereits seit den achziger Jahren des vorigen Jahrhunderts in Laibach betrieben.*⁹ Dne 30. maja sta se hčerki Leopoldina Eger (ta ji bila sicer pastorka) in Julijana Materne (roj. Eger) zahvalili za izraze iskrenega sožalja in še posebej vsem tistim, ki so pospremili njuno mater na zadnji poti.¹⁰ Da je bila Rozalija priljubljena in spoštovana v okviru ožje in širše družine ter sodelavcev v tiskarni, kaže zbirka slavilnih pesmi, kaligrafsko napisanih in s cvetličnimi vzorci okrašenih voščil ob njenih godovih. Med njimi je tudi nekaj tiskov na svili. Zbirka šteje 21 dokumentov in predstavlja zaokroženo celoto, hrani jo Narodni muzej Slovenije. Poudariti moramo, da zaenkrat ne poznamo podobne s slovenskega prostora.

Zgodbo smo začeli s koncem, a za začetek njenega življenja nimamo veliko oprijemljivih podatkov. V matični knjigi ljubljanske župnije sv. Nikolaja je 2. septembra 1787 vpisana hči trgovca Janeza Krstnika Jagerja – Rozalija Marija. Na podlagi seznama umrlih v ljubljanskem časopisu leta 1871, kjer so zapisali poleg vzroka smrti tudi starost pokojnika, lahko izračunamo, da je torej to kasnejša

Rozalija Eger leta 1839, slikar Andrej Ludvik Ceti-
novič (Narodna galerija, S 40).

Voščilnica za god Rozalije Eger (Narodni muzej Slovenije).

lastnica tiskarne Rozalija Eger, ki je umrla zaradi starostne oslabelosti stara 83 let.¹¹ V zakonu z Janezom Leopoldom Egerjem sta se jima rodila vsaj dva otroka – hči Julijana (16. 5. 1811) in sin Franc Ksaver (12. 11. 1819). Živel je v hiši številka 267, danes Stritarjeva ulica 5.¹² Po smrti moža – leta 1829, je prevzela podjetje in ga formalno vodila vse do konca življenja. Na tiskovinah se je podpisovala kot tiskarka s polnim imenom – *Rosalia Eger*, včasih je okrajšala krstno ime ali pa tiskarno poimenovala le *Eger'sche*. Le v letih med 1854 in 1860 je podjetje nosilo dvojno ime – *R. Eger & Sohn*, oz. v slovenskih tiskih *R. Eger in sin*, kajti v tem času je bil njen družabnik sin Franc Ksaver. Vendar pa je 17. junija 1860 zaradi jetike umrl. Po časopisni notici pa lahko razberemo, da je bila vodja mestne tiskarne in hišna posestnica v tistem času še vedno že več kot sedemdesetletna Rozalija, čeprav je imel sin ob smrti 39 let.¹³

V Ljubljani so sočasno z Rozalijo Eger tiskali Jožef Blaznik, ki začel delati isto leto in je bil njen konkurent vse do smrti. V Kleinmayrjevem podjetju je deloval Ignac Kleinmayr in nato Fedor Bamberg. Jožefa Sassemburga pa je po letu 1851 nasledil Jožef Rudolf Milic.¹⁴

¹¹ Laibacher Zeitung, 90/1871, št. 121 (27. 5.), str. 884.

¹² Mestni trg z okolico, str. 116–117.

¹³ Laibacher Zeitung, 79/1860, št. 143 (23. 6.), str. 572.

¹⁴ Zanimivo je, da je Egerjeva pogosto izpuščena iz seznamov tiskarjev 19. stol. Npr. Glavan, Slovenski faksimile, str. 8.

⁹ Laibacher Zeitung 90/1871, št. 118 (24. 5.), str. 860.

¹⁰ Laibacher Zeitung 90/1871, št. 122 (30. 5.), str. 892.

Litografija – skupno podjetje vseh štirih ljubljanskih tiskarjev

Prva polovica 19. stoletja je prinesla v tiskarne tehnološki napredek. Litografija, tehnika prenosa slik preko kamna, ki jo je izumil Alois Senefelder leta 1798, je omogočila, da so bile knjige opremljene z več ilustracijami, naraslo je število tiskanih muzikalij. Za nov postopek so se tiskarji sicer zanimali, a prvo koncesijo v Avstriji je šele leta 1816 dobil dunajski tiskar Carl Gerold. Senefelder je pripotoval januarja tega leta na Dunaj in ponudil v odkup patent in pomagal urediti "kemično tiskarno". Prva knjiga z ilustracijami v litografski tehniki je popotni vodnik *Wanderungen durch Salzburg, Berchtesgarden und Österreich* (1816).¹⁵ Gottlieb Haase je skupaj z Berlinčanom Karlom Henningom uredil litografijo v Pragi leta 1824,¹⁶ na Slovaškem je postopek uvedel Anton B. Schmid v Bratislavi leta 1833.¹⁷

Leta 1832 so začeli uporabljati postopek litografije tudi v Ljubljani. Delavnico so uredili v tiskarni Rozalije Eger, v podjetju pa so bili soudeleženi vsi štirje tedanji ljubljanski tiskarji. Zanimivo je, da na tiskovinah – kamnotiskih v tem prvem obdobju najdemo le Egeričino ime – npr. *Pri Egerji v Lj. na kamen natisnjene*.¹⁸ V literaturi sicer beremo, da je dal pobudo za ustanovitev litografije Jožef Blaznik, a tedaj še ni imel dovolj premoženja, da bi si jo uredil sam. Letni stroški litografije so bili relativno visoki. Skupno podjetje je bilo uradno ukinjeno šele leta 1853. Blaznik se je po eni strani pritoževal, da so stroški kamnotiskarske delavnice previsoki, po drugi strani pa je aprila 1847 oddal prošnjo, da bi si jo lahko uredil v okviru svoje tiskarne.¹⁹ Zapletena situacija je razvidna iz dokumentov arhiva gubernija v Ljubljani. Blaznik je namreč prosil za finančno podporo za ustanovitev litografije. Te ni dobil, ker je bilo tedaj njegovo premoženje že precejšnje. Težave je imel tudi pri dovoljenju, saj je bilo sprva zavrnjeno in šele po treh mesecih ga je vendarle dobil.²⁰ V sklopu aktov je tudi argumentacija policijskega direktorja Uhreterja, ki je poudaril, da je v Ljubljani že litografska delavnica in sicer deluje v tiskarni Rozalije Eger.²¹

Podpora Rozaliji Eger in njeni tiskarski delavnicami je toliko bolj razumljiva, če upoštevamo tudi dejstvo, da je v 30. in 40. letih 19. stoletja pogod-

beno tiskala za deželne oblasti razne plakate, razglase in uradne tiskovine. Dokaz za povezanost med lokalnimi oblastmi in Egeričino tiskarno je tudi v poimenovanju podjetja – *Eger'schen Gubernial-Buchdruckerei*, ki je natisnjeno na nekaterih uradnih tiskovinah. Precejšnje število dokumentov pa nima označenega imena tiskarja. Možno pa jih je primerjati z obračuni v gubernijskem arhivu in na tej podlagi lahko predvidevamo, za katere natise so bili izplačani honorarji. Denarne vsote, ki jih je Rozalija Eger za tiskovine prejela, kažejo, da njihovo število in naklade niso bile majhne. Tako so ji na primer leta 1847 izplačali 393 goldinarjev, leta 1848 pa kar trikrat in sicer februarja 929, julija 1090 in jeseni še 154 goldinarjev.²²

V Gubernijalni tiskarni se je izučilo poklica nekaj kvalitetnih stavcev in tiskarjev, ki so kasneje igrali pomembno vlogo v slovenskem prostoru. Tako je šestnajstletni Martin Jelovšek leta 1848 tu začel svojo učno dobo. Tiskarki je ostal zvest 21 let in nato leta 1869 odšel v Maribor, kjer je delal pri Janežiču, založniku in tiskarju časnika Slovenski narod.²³ Drugi pomemben učenec je bil Janez Krajec. V tiskarno je prišel kot trinajstleten vajenec leta 1856 in šolanje končal spomladi 1861. Še nekaj let po končani učni dobi je ostal v tiskarni in litografiji, ki je bila v dveh sosednjih hišah na tedanji Špitalski (danes Stritarjevi) cesti, leta 1870 pa je odšel k Jožefu Blazniku. Kasneje se je osamosvojil in postal samostojni tiskar v Novem mestu,²⁴ a njegova dejavnost je močno pressegala lokalne potrebe Dolenjske.

Bibliografija tiskov Rozalije Eger

Sestaviti popolno bibliografijo tiskov Rozalije Eger je skoraj nemogoče. V pomoč nam je sicer Simoničeva *Slovenska bibliografija* (1903–05), a pri vseh enotah nima navedenega tiskarja. Tako je bilo potrebno preveriti vse publikacije, kjer je bil ta podatek v bibliografiji izpuščen. Dejansko pa se je izkazalo, da ga na številnih publikacijah tudi ni, zato smo morali veliko knjig izpustiti, čeprav so bile tiskane v Ljubljani, a jih nismo mogli pripisati temu ali onemu ljubljanskemu tiskarju. Še pogosteje so bili taki primeri pri drobnih tiskovinah. Drug del tiskov iz 19. stoletja, ki smo jih morali pregledati, pa so nemška besedila. V preteklosti je bila pogosto izražena potreba po bibliografiji nemških tiskov na Slovenskem,²⁵ a do danes se tega sizifovega dela še nihče ni lotil. V pomoč nam je bil slovenski vzajemni katalog COBIB, kjer smo izbrali vse ljubljanske tiske od leta 1829 do 1871 in jih nato vzeli v roke in med njimi identificirali dela Rozalije Eger.

¹⁵ Junker, *Zum Buchwesen in Österreich*, str. 222.

¹⁶ Köllner, *Buchwesen in Prag*, str. 40.

¹⁷ Breza, *Tlačiarne na Slovensku*, str. 42.

¹⁸ Rihar Gregor: *Vishe sa druge bukvice svetih pesem od Bl. Potozbnika, zbrveteroglasno v note postavljene od Gr. Riharja. Pri Egerji v Lj. na kamen natisnjene* (1844).

¹⁹ Logar, *130 let Blaznikove tiskarne*, str. 20–21; Berčič, *Tiskarstvo*, str. 240.

²⁰ ARS, AS 14, Reg. VIII, fasc. 32, št. 128.

²¹ ARS, AS 14, Reg. VIII, fasc. 32, št. 128.

²² ARS, AS 14, Reg. VIII, fasc. 1, št. 3.

²³ Šlebinger, Jelovšek Martin, SBL 1., str. 397.

²⁴ Tončič, *Tiskarstvo na Dolenjskem*, str. 21 ss.

²⁵ Reisp, *Tiskarska produkcija v Ljubljani*, str. 438.

	1859	1860	1861	1862	1863	1864	1865	1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872	1873
Blaznik	32	24	13	25	17	35	30	28	35	33	21	21	24	11	10
R. Eger		4	2		7	18	9	10	12	15	17	10	15	12	8
Kleinmayr		3	4	7	10	10	13	10	16	20	21	11	20	23	17
Milic		25	18	26	13	28	26	14	27	15	26	18	21	25	9
Drugi				1						2		1			6
SKUPAJ	32	56	33	59	47	91	78	62	90	85	85	61	80	71	50

Veliko gradiva je tudi v fondu drobnega tiska v knjižnici Narodnega muzeja Slovenije in v Narodni in univerzitetni knjižnici. Končno smo pa za identifikacijo uporabili še eno možnost. Na podlagi predaje obveznih izvodov tiskov tedanji Licejski biblioteki smo namreč lahko nekaj knjig, kjer sicer to ni označeno, pripisali obravnavani tiskarki. V arhivu NUKa hranijo dva dokumenta Accessions Protokoll 1835–1861 in 1861–1890, ki smo ju pregledali.²⁶ Tabela kaže, da je tedanja Licejska knjižnica letno največ knjig prejela iz Blaznikove in Miliceve tiskarne, a tudi prispevek Rozalije Eger in Kleinmayrjeve tiskarne ni bil majhen.

Po vseh zgornjih parametrih smo uspeli v obdobju med letoma 1829 in 1872 identificirati okoli 350 tiskov, ki jih je natisnila Rozalija Eger. Med njimi so obsežne monografske publikacije, glasbeni tiski, periodična glasila, pratike, letna poročila društev ter drobni tiski. Ker na raznih uradnih razglasih tiskarna ni označena, smo jih iz statistike izpustili, čeprav predvidevamo, da jih je natisnila tiskarna Rozalije Eger. V prvih osemnajstih letih – od leta 1829 do 1847 smo zabeležili le nekaj tiskov letno, po letu 1848 jih je v povprečju 8, nekoliko manj intenzivna dejavnost je bila v času med letoma 1855 in 1862, pravi razcvet je tiskarna doživela po letu 1863, letno so natisnili med 12 in 25 publikacij, leta 1869 celo 38. Seveda te številke niso le odraz večjega dela tiskarjev, ampak se v njih izraža tudi potreba po večjem številu tiskov, ki je bilo povezano z ustanovitvijo raznih društev. Rozalija Eger je namreč tiskala za Dramatično društvo, ki je bilo ustanovljeno leta 1869, pa za čitalnice, ki so nastale v raznih slovenskih mestih, Sokole in druge organizacije. Zavedam se, da bi najbolje predstavili delo Egerjeve tiskarne v 19. stoletju, če bi objavili bibliografijo vseh njenih tiskov,²⁷ a to bi močno preseglo določeno dolžino tega prispevka. Tako bom v nadaljevanju predstavila le izbrana dela in z njimi ponazorila njeno delovanje.

Rozalija Eger je tiskala v treh jezikih – nemščini, slovenščini in za potrebe cerkve tudi v latinščini. Črkovni nabor je tako obsegal več variant od nemške gotice pa bohoričice, metelčice in gajice za slovenska besedila.

Že zgoraj smo omenili, da je bila tiskarna Rozalije Eger povezana z deželno upravo. Tako je razumljivo, da je tiskala zbirke zakonov (npr. *Sammlung der politischen, Cameral- und Justiz-Gesetze und Verordnungen, welche für das Herzogthum Krain und den Villacher Kreis Kärntens im Königreiche Illirien* (1836); *Sammlung der politischen Gesetze und Verordnungen für das Laibacher Gouvernement-Gebiet im Königreiche Illyrien* (1839). *Deželni zakonik in vladni list za kranjsko kronovino* je tiskala od leta 1849 do 1872, nato pa je delo nadaljevala družba Klein & Kovač. Med tiski najdemo razne odloke in navodila, ki so jih izdale krajevne, deželne ali cesarske službe (npr. *Oblast in opravlki, ktere imajo po občinskem zakonu občine in župani zobčinski odborniki vred: nauk okrajnega predstojnika novo izvoljenim občinskim odbornikom* (1867)), pa šematizme in navodila za delo na sodiščih (npr. *Poduk za porotnike* (1870)). S predpisi in zakoni so želeli seznaniti najširšo javnost, tako je Egerjeva tiskarna natisnila obvestila oz. letake, nekaj se jih je ohranilo (npr. *Circulare der in Laibach bestellen Sanitaets Commission* (1855); *Kratko in lahkoumevno pojasnilo nove vojne postave* (1869); *Kundmachung – Anmeldung der Fremden = Razglas – Prijava tujcev* (1853)), še več pa je takih, kjer tiskarna ni označena, enako je tudi s tiskanimi obrasci.

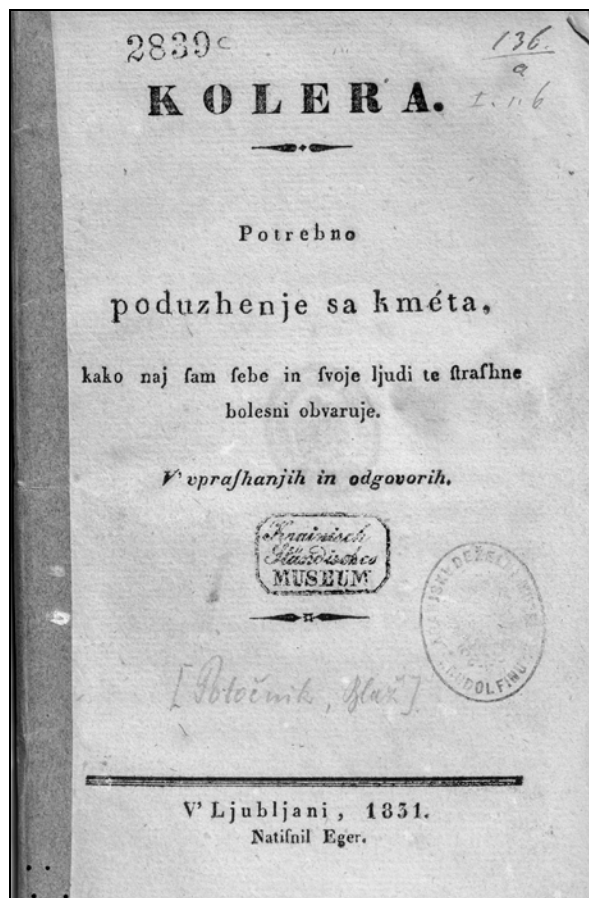
Verski teksti so bili povezani s cerkvenim obredjem (A. Albrecht, *Šveti veliki teden ali molitve in zere monije, ki se po sapovedi katolshke zerkve veliki teden opravljajo*, 1829; J. Volc, *Pridige ob posebni perloshnostih*, 1848; F. Metelko, *Raslaganje svetiga evangelija s. Matevsha*, 1849; L. Klofutar, *Commentarius in tria priora evangelia / ex optimis cum antiquis tum recentioribus interpretibus*, 1858). Obsežni učbeniki za katoličane niso bili namenjeni le mladini, ampak vsem vernikom (npr. F. Veriti, *Keršhanski katolshki nauk sa odrashene ljudj*, 5 zv., 1834; A. Bohinc, *Drushba vérniga zhlóvéka s' Bogam. To je: Nauki in molitve sa katolshke kristjane*, 1835; V. Cramer, *Sveta vojska v svetem letu za vesoljni cerkveni zbor: s primernimi nauki, opomini in molitvami*, 1869). Za misijonarje v Ameriki sta bili natisnjeni deli *Šerzé ali šposnánje in sbóljšhanje*

²⁶ Za informacijo se zahvaljujem Evi Kodrič-Dačić. Opozorim pa naj, da se številke, ki jih objavljam, bistveno razlikujejo od števila dotoka obveznega izvoda za obravnavano obdobje v članku: Kodrič-Dačić, 190 let obveznega izvoda tiska na Slovenskem, str. 14. Razlika je nastala, ker sem upoštevala le število naslovov, medtem ko so v omenjeni statistiki štet tudi zvezki in pri nekaterih letih tudi listi.

²⁷ Problematičen je tudi način štetja enot, ali naj časnike štejemo za eno enoto letno, naj seštevamo posamezne številke, v slednjem primeru bi bilo število nekajkrat večje.

zhlovéshkiga serzá...: k' pridu osnanovavzam s. vére v' Ameriki, 1847, 1848 in ponovno 1851 ter Bratorvshina s. Leopolda, k' pomózhbi misijonarjam, to je poslanim osnanovavzam kershanske katolske vére v' Ameriki; 1833. Dobiček od natisa knjige *Molitve per obiskovanji zerkva k' sadobljenju odpustika svetiga léta* (1850) je bil namenjen Ignaciju Knobleharju za širjenje katoliške vere v srednji Afriki. Leta 1850 je ponatisnila Pohlinovo delo *Pét svétih pétkov mésza sushza*, prvič je bilo objavljeno leta 1768. Tiskala je zbirke molitev kot *Kruh angelski. Molitvene bukvice za otročice* (1860); *Bodi moj naslednik: molitvene bukve za mladost in odrasene ljudi* (1860); *Steza v sveti raj* (1869), dela Andreja Čebaška, Andreja Praprotnika, pa pastirske liste in priročnik za starše pri krščanski vzgoji otrok (J. K. Likawetz, *Rede über die Pflicht der Eltern ihre Kinder zu guten, christlichen Bürgern zu bilden* (1837).

S področja kulturne zgodovine naj omenimo dela Henrika Coste (*Reiseerinnerungen aus Krain*, 1848), prvi turistični vodnik po Ljubljani, njeni okolici in Kranjski (G. Dzinski, *Laibach und seine Umgebungen: nebst einer Beschreibung der interessantesten Punkte in Krain*, 1860). Rozalija Eger je natisnila nemško pisan pregled zgodovine Kranjske izpod peresa Petra Radicsa (*Geschichte Krain's*, 1862) in Trdinovo *Zgodovino slovenskega naroda*, ki jo je izdala Slovenska matica leta 1866. Obsežno in s tiskarskega stališča zahtevno delo, krajevni leksikon Kranjske z navedbami gradov, dvorcev in posesti je natisnila leta 1854 (*Alphabetisches Verzeichniß der Namen aller Ortschaften, Schlösser, Güter und Höfe im Herzogthume Krain*). O grofu oz. maršalu Radetzkem sta pisala Franc Malavašič in Etbin Costa (F. Malavašič, *Oče Grof Radecki, c. k. maršal* (1852); E. H. Costa, *Krain und Radetzky* (1860), Jakob Aleševc pa o vojaških spopadih pri Custozi in na Visu (1867). Pomembno Freyerjevo delo (*Fauna der in Krain bekannten Säugethiere, Vögel, Reptilien und Fische*) o živalstvu na Kranjskem, ki mu je dodan tudi seznam imen v latinščini, nemščini in slovenščini, je Egerjeva tiskarna natisnila leta 1842. Ker je v tridesetih letih 19. stoletja izbruhnila kolera, je Blaž Potočnik pripravil kar tri različne priročnike namenjene kmetom, v katerih jim na podučen način, z vprašanji in odgovori, pojasnjuje, kako naj se obvarujejo pred to smrtonosno boleznijo. Vse tri različice je natisnila Rozalija Eger leta 1831. Babištvu oziroma porodništvu je bilo namenjeno delo Bernarda Pachnerja (*Bukve sa uzhenke porodničarstva*, 1848). Na podlagi akcesijske knjige nekdanje Licejske knjižnice pa smo ugotovili, da je bila tudi tiskarka obsežne *Slovenske kuharice*, ki jo je narekovala Magdalena Pleiweisova in zapisala Neža Ledarjeva, izšla pa je leta 1868.

Blaž Potočnik: *Kolera: potrebno poduzhenje sa kméta, kako naj sam sebe in svoje ljudi te strashne bolesni obvaruje: v' vprashanjih in odgovorih*, 1831 (*Knjižnica NMS*, sig. 2839).

Posebno mesto v tiskarskem opusu Rozalije Eger imajo gledališke igre. V 50. in 60. letih je tiskala posamezne naslove – npr. I. Kukuljević Sakcinski, *Dve igri za slovensko gledišče* (1850), prevod Schillerjeve tragedije *Valenštajn* (1864). V letih 1865 in 1866 je natisnila šest zvezkov – *Vilbarjeve igre*, ki jih je izdal v samozaložbi pesnik, skladatelj in politik Miroslav Vilhar. To so bila krajša besedila, namenjena predvsem čitalniškim odrom. V Ljubljani je bilo leta 1866 ustanovljeno Dramatično društvo²⁸ in že naslednje leto je začelo izdajati gledališka besedila v knjižni zbirki *Slovenska Talija: zbirka dramatičnih del in iger*. Do leta 1871 je izšlo 22 zvezkov, večinoma so bile šaljive in zabavne igre, založnik je bilo društvo, tiskarka pa Rozalija Eger. Delo Mihaela Lendovška *Tičnik* je po slovenski priredbi Benjamin Ipavec tudi uglasbil. Tiskali pa so tudi priročnike za vodje gledaliških skupin – npr. J. Nollí, *Priročna knjiga za glediške diletante, posebno za ravnateljce igrokazov ter prijateljce slovenske dramatike*

²⁸ Slodnjak, Levstikov delež, str. 5–28.

sploh (1868). Čeprav Rozalija Eger ni bila članica Dramatičnega društva, pa je bila tiskarka vseh njihovih tiskovin – vabil in sporedov predstav in proslav – npr. *V spomin Prširnovega rojstnega dneva in na čast občnemu zboru Slovenske matice 1. decembra 1870*.

Prav tako kot dramska dela so bile tudi vse povesti, ki jih je tiskala Rozalija Eger v slovenskem jeziku. Po vsebini pa so večinoma poučne in spodbujajo k zglednemu krščanskemu življenju (npr. C. Schmid, *Vestilo, ali preganjana nedolžnost* (1834) in *Hirlanda bretanjska vojvodnja ali Zmaga čednosti in nedolžnosti* (1851), K. A. Riedhofer, *Švéta deviza in dekla Zita* (1846); *Hildegardija svelizhana : dvakrat po nedolžnim v smert obsojena zesariza* (1854); F. Hoffman, *Čas je zlató: podučna povest za mladost*, dela Luke Jerana).

S tehničnega stališča posebej zahtevni so glasbeni tiski. Tiskarna Rozalije Eger je imela prednost pred ostalimi ljubljanskimi tiskarji, ker je bila v njenih prostorih litografija, čeprav je bila v začetku le njena solastnica. V vsem času njenega delovanja smo ji lahko pripisali okoli petdeset glasbenih del, vsa so bila izdelana v *kamnotiskarnici oz. na kamen natisnjena pri Egerji*. Glasbeni tiski so po obsegu zelo različni od posameznih listov, kjer je bila natisnjena le ena pesem, do obsežnih zbirk narodnih in cerkvenih pesmi ter skladb namenjenih šolarjem in društvom. Najobsežnejše pa so maše in operna dela, tiskala je Försterjevega Gorenjskega slavčka. Naj na tem mestu naštejemo slovenske avtorje – z največ deli je zastopan Gregor Rihar. V njegovi biografiji bemo, da mu je Egerjeva kamnotiskarnica v Ljubljani natisnila okoli 340 cerkvenih in 32 posvetnih skladb, z vsemi priredbami in ponatisi pa skupaj okoli 400.²⁹ Med domačimi glasbeniki omenimo še Miroslava Vilharja, Antona Försterja, Lovra Tomana, Antona Kunšiča, Josipa Levičnika, Feliksa Stegnarja, Andreja Vavkna in Benjamina Ipavca. Tiskala je dela čeških glasbenikov Josefa Illnerja, Vojteha Valente, Gašperja Maška in Lavoslava Belarja in priredbe nemških skladb, celo Straussove valčke. Leta 1848 je Slovensko društvo v Ljubljani začelo izdajati serijo *Slovenska gerlica*, to je zbirka vokalnih skladb. Izšlo je sedem zvezkov, prvih pet je natisnila Rozalija Eger, le dva pa Josip Blaznik.

Učbeniki za slovenščino so bili namenjeni najmlajšim šolarjem in zato bogato ilustrirani (npr. I. Tomšič, *ABC v podobah in besedi* (1869); J. Kranjc, *Mali Blaže v prvi šoli, Kako se hitro brati uči* (1850) pa tudi starejšim (*Mala slovenska abezedniza s starimi in novimi zherkami sa tiste, kteri se hozbejo sami branja nauzhibiti* (1852)). Tiskala je tudi vaje za nemško in slovensko slovnico in računstvo, ki so jih sestavili Martin Ivanetič, Franc Gerkman in Fran Levstik. Članom društva Sokol pa je bil namenjen *Nauk o telovadbi: proste vaje* (1867).

Ivan Tomšič, *ABC v podobah in besedi*, 1869 (*Semeniška knjižnica*, sig. B 1512).

Dne 15. rožnika (junija) 1848 sta urednik Janez Navratil in Rozalija Eger, buknotiskarica in založnica, predstavila novi časopis *Vedež*, ki je začel kot tednik izhajati prvi četrtek v juliju tega leta. Bralce naj bi našel predvsem med mlajšimi pa tudi preprostimi ljudmi, v njem so objavljali pesmi, povesti, zanimivosti o tujih ljudstvih in njihovih navadah, zgodbe iz živalskega sveta, pa smešnice in uganke. *Vedeža* so naročniki prejeli v Egeričini tiskarnici v Špitalski ulici. Zanimivo je, da so kar 1750 izvodov reklamnega oglasa priložili k Novicam. *Vedež* je nato izhajal tri leta – do konca koledarskega leta 1850. Leta 1868 so izdali *Mladiko*, vendar je izhajala le eno leto. Proti koncu življenja je Rozalija Eger sodelovala pri tisku še enega časopisa namenjenega mlajši populaciji. Prvi letnik mesečnika *Vrtec*, ki ga je urejal Ivan Tomšič, po vsebinski zasnovi pa je bil podoben *Vedežu*, je začel prihajati iz Egeričine tiskarne leta 1871. Politični in gospodarski list *Naprej* je tiskala Rozalija Eger leta 1863. Njegov založnik je bil Miroslav Vilhar, urednik pa Fran Levstik. Izhajal je dvakrat tedensko, tako je

²⁹ Premrl, Rihar Gregor, SBL 3, str. 103.

Po razodenji tih posebnost se tedaj nič ne premišljujeva, Vedeža vsm očetam in materam, katerih otróci po slovénsko razumijo, mlajšim učencam, pa tudi *visoko častiti* duhovšini, gospodam učenikam, in vsm šolskim prijatlam, ki so tudi prijatli slovénšine in pa mladosti, gorkó gorkó priporočiti in jih na naročbo Vedeža udáno povabiti.

Naročila na Vedeža se prejemajo v Ljubljani v Egerčni tiskarnici.

Celolétno predplačilo za v tiskarnici v Ljubljani prejemani		Vedeža je	1 gold. 30 kr.
Pollétno	" " " " " " " "	" "	— " 45 "
Za ene kvatre	" " " " " " " "	" "	— " 23 "
(Učenci Ljubljanskih šol, in pa pripravniki plačujejo na mestu za celo léto le 1 gold. 20 kr., za pol léta 40 kr., za ene kvatre 20 kr.)			
Za celolétno pošiljanje na dom v Ljubljani se odrajtuje še poverh		—	" 10 "
Celolétno plačilo po pošti za vsako daljo je		2	" 10 "
Pollétno	" " " " " " " "	1	" 5 "
Za ene kvatre se po pošti ne bojo naročila jemale.			

Vse pošte so naprošene naročila in naročivne dnarje prejémati in jih Ljubljanski véltiki pošti, ali pa v potroškov prostih (frankiranih) pismih podpisani buknotiskarici in založnici Vedeža pošiljati.

Na posled se priporočiva spodóbnó vsm slovénšine, ki zdej svoje prerojstvo oversuje, učenim sploh, sosebno pa visoko častiti duhovšini, gosp. učenikam in pa učencam vikših šol za primérne spiske. Tudi z némškimi izvérnimi sostavki se nama bo ustréglo. V slovénski jezik prestavljeni, bojo (bres némške stave) na svitlo prišli.

Vse dopise založnici ali vredništvu prosiva tudi potroškov proste, — za naročila pa vsaj do 10te prihodnjiga mesca, desiravno tudi poznej ni prepozno, ker bo vsak kešnej naročnik tudi poprejšne liste dobil.

(Preseljevanja med létam nej se dajo o pravim času na znanje, de v prejemani nikoli nobene zmóte ne bó).

V Ljubljani 15. róznika 1848.

Janez Navratil,
vrednik.

Rozalija Eger,
buknotiskarica in založnica Vedeža,
v špitalskih ulicah Nr. 267, v 1.
nastropji.

☞ Nekoliko listov tega povabila je bilo v Ljubljani že 13. roznika razdeljenih in 1750 jih že tudi za „Novice“ pripravljenih, ko je založnica od nove povikšane pošne tarife zvédila, ter zavolj tega tudi Vedeževo ceno nerada povikšati in tedaj vse povabila vnóvič natisniti mogla, — kar ni móč bilo tako hitro storiti, de bi bilo to povabilo Novicam pretečene srede priloženo.

Reklamni letak za časopis Vedež (Narodni muzej Slovenije).

bilo objavljenih 78 števil, namenjen pa je bil zahtevnejšim bralcem, saj je obravnaval politične, gospodarske in kulturne razmere. V letih 1868 in 1869 je imela nemško pisan tednik Kranjska eskomptna družba – *Laibacher öffentlicher Anzeiger der Laibacher Escompte – & conc. Privat-Geschäftsvermittlung-Anstalt*, ob sredah ga je natisnila Rozalija Eger.

Slovenci smo dobili pratike smo že v 18. stoletju, kajti leta 1726 je natisnil prvo Janez Jurij Mayr, Vodnikova *Velika* in nato *Mala pratika* sta ob koncu tega obdobja z izvirnimi prispevki že postali po-

membno izobraževalno branje. V začetku 19. stoletja je tiskal *Novo Pratiko* Janez Leopold Eger, po letu 1818 je nadaljevala serijo Kleinmayrjeva tiskarna in 1832 je prevzela tisk Rozalija Eger, ki je zadnjo *Novo pratiko* natisnila leta 1850 – za leto 1851. Vzporedno je Kmetijska družba začela leta 1844 izdajati *Novo pratiko* (za leto 1845), 1845 *Veliko pratiko*, prvi zvezek je bil izdan za leto 1846, in *Malo pratiko* (od 1860). Izdaje pratik Kmetijske družbe je tiskal Jožef Blaznik. Na podlagi zgornjih podatkov lahko ugotovimo, da je Rozalija Eger tiskala pratike pred Blaznikom, ta je leta 1844 prevzel

celo ime njene letne publikacije. Kljub temu pa je Blaznik junija 1847 vložil zahtevo na ljubljanske mestne oblasti, da naj ga zaščitijo pred ravnanjem Rozalije Eger, češ da je posnemala njegovo pratiko, prav tako objavila svetniške podobe in drugo okrasje, pa še cena njene publikacije je bila nižja, zaradi česar je že v prvih treh letih izdajanja izgubil 200 goldinarjev. Mestna uprava je ugotovila, da Blaznikova vloga ni upravičena, saj ne gre za ponatis, ampak podobno obravnavanje iste tematike.³⁰ Najbrž lahko ugotovimo, da bi bolj upravičeno zaradi podvajanja imena in publikacije mogla Blaznika tožiti Egerjeva in ne obratno. Od leta 1851 naprej pa vendar tiska pratike le Blaznik, ker je ostalim trem tiskarjem plačeval letno po 100 do 250 goldinarjev, da so se odpovedali tisku teh najbolj razširjenih publikacij³¹ in tako je pridobil zanje monopol.

Tiskarna Rozalije Eger je tiskala tudi letna poročila, sezname članov in pravilnike oz. statute slovenskih in nemških društev, ki so delovala v Ljubljani (npr. Dramatično društvo, Ljubljanski Sokol, Društvo milosrčnih gospa, Katoliška družba za Kranjsko, Katoliška rokodelska družba, Lotterie Gesellschaft) ali drugih kranjskih mestih (npr. Gottscheer Männergesangs-Verein, Čitalnica v

Idriji). Med šolskimi poročili moramo posebej omeniti izvestja – *Perjohé Kamnogoriške sole* (1850), ki jih je založil Andrej Praprotnik in so najstarejše tiskano šolsko poročilo v slovenščini.

V Ljubljani je bilo leta 1830 ustanovljeno Kazinsko društvo. Vsaj od leta 1835 pa do smrti je zanj Rozalija Eger tiskala letna poročila s sezname članov – *Verzeichniss der Mitglieder der Casino-Gesellschaft in Laibach* ter pravilnike oz. statute. Med člani je bilo malo predstavnic nežnega spola, Rozalija Eger je prvič napisana leta 1840, vendar ne kot druge dame, kjer je bilo vedno zabeleženo, da so vdove pomembnih moč, ob njenem imenu najdemo vselej pripis *Buchdruckei Besitzerin*.

Drobni tiski nam včasih o družabnem in družbenem življenju povedo več kot obsežne monografske publikacije. Iz tiskarne Rozalije Eger so prihajali letaki in vabila na gledališke predstave, uradna obvestila upravnih organov, novoletna voščila, govori, pesmi hvalnice. Pri takih tiskih je najteže sestaviti popolno bibliografijo, a na podlagi zbranega gradiva lahko ugotovimo, da je bilo njeno sodelovanje s predstavniki slovenskega in nemškega družbenega kroga zelo dobro. Zahvaliti pa se ji moramo tudi za to, da je številne drobne enostranske tiske oddala kot obvezni izvod tedanji Licejski knjižnici. Le tako so se na primer ohranili *Napisi za sladkarije* (1858),³² ki obsegajo dva lista. In kaj je to? Tiskani verzi, ki so jih kupovali lectarji in z njimi opremljali sladka srca – npr.:

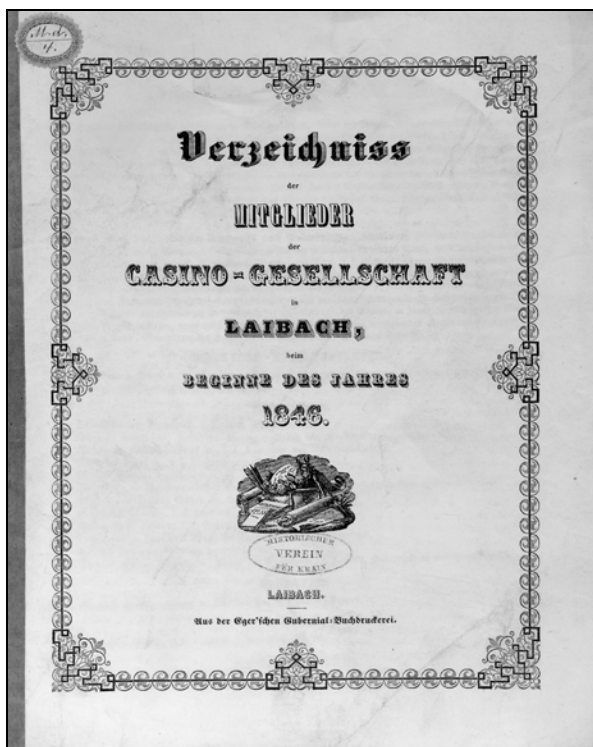
*Tebe kushniti, objeti,
Se ljubesen more vneti.*

*Tebi ljuba voshim vse,
Kar na semlji lep'ga je.*

*Odpustki iz Shmarne gore
Sa zhisto nadolsbno serze.*

*Moja dekle prebrisane glave,
Pa zbedne in terdne postavje.*

Rozalija Eger je v svojih dveh hišah na Špitalski ulici tudi prodajala knjige, časopise in tiskovine.³³ Večino publikacij pa je tiskala za druge ljubljanske založnike in knjigarnarje. Tako je v prvi polovici 19. stoletja sodelovala z Adamom Henrikom Hohnom, Janezom Klemensom³⁴ in Leopoldom Kremžarjem. Po letu 1850 pa sta njene tiske prodajala in zalagala Matija Gerber³⁵ in Janez Giontini.³⁶ Za slednjega

Letno poročilo Kazinskega društva za leto 1846. (Knjižnica Narodnega muzeja Slovenije)

³⁰ ZAL, LJU 489, Reg. I, fasc. 557.

³¹ Logar, *130 let Blaznikove tiskarne*, str. 20.

³² NUK, sig. 23238.

³³ Npr. *Kmetijske in rokodelske Novice*. 6/1848, Dokladni list 26 (20. 12.), str. 56; *Novice* 29/1871, št. 14 (5. 4.), str. 113.

³⁴ Lukman, Klemens, SBL 1, str. 462.

³⁵ Šlebinger, Gerber Matija, SBL 1., str. 208.

³⁶ Šlebinger, Giontini Janez, SBL 1., str. 213.

je tiskala knjigotrške kataloge in sezname njegove izposojevalnice knjig (npr. *Leihbibliothek des Job. N. Giontini... in Laibach... Haupt-Katalog über die zum öffentlichen Ausleihen bei der Eröffnung 1846 vorhandenen Werke*). Med založniki omenimo še Henrika Ničmana in razna društva.

O njenem sodelovanju s Kazinskim društvom smo že zapisali, da je v njem tudi aktivno sodelovala. Žal pa je bilo doslej malo znano, da je bila od leta 1866 tudi članica Slovenske matice, vpisana je med ustanovniki, torej tistimi, ki so društvo tudi finančno podprli. Do sredine leta 1867 je bilo 394 takih članov, med njimi le tri ženske – graščakinja Josipina Greselj (Gressel), pesnica Luiza Pesjakova in lastnica tiskalnice in kamnotisne naprave Rozalija Eger.³⁷ V poročilu o osmem občnem zboru Maticе slovenske, ki je bil 26. septembra 1872 pa lahko beremo v *Novicah*, da se je Matica spomnila svojih umrlih ustanovnikov, med njimi sta našeta gospa Rozalija Eger in tudi Jožef Blaznik.³⁸

Leta 1866 je bilo v Leipzigu ustanovljeno društvo nemških tiskarjev *Deutscher Buchdruckerverband* in le dve leti kasneje, februarja 1868, so bila potrjena že potrjena *Pravila društva lastnikov tiskarn na Kranjskem*. Na prvem občnem zboru v poslopju realke se je zbralo 32 članov. Med njimi so bili možje, ki so bili tesno povezani s tiskarno Rozalije Eger – nekdanja učenca in takrat sodelavca – Martin Jelovšek in Janez Krajec ter dolgoletni vodja Egeričine tiskarne Anton Klein, slednji je postal tudi prvi predsednik društva. Kakor je zapisano v kroniki društva, se je ustanovnim članom kmalu priključilo še 26 tedanjih veljakov, med njimi tudi tiskar Jožef Blaznik.³⁹ Rozalija Eger je bila torej posredno zastopana že na samem začetku te organizacije, a ker je bila ženska, sama ni mogla sodelovati. Skoraj da ni poklica, kjer bi delovalo toliko žensk, predvsem vdov, a kljub položaju v družbi niso mogle sodelovati v profesionalnih združenjih. Tako je bilo v Angliji leta 1876 ustanovljeno prvo združenje tiskark.⁴⁰

Po smrti Rozalije Eger je postala lastnica tiskarne Rozalijina pastorka Leopoldina, ki pa že leta 1872 umrla. Tako je dedovala podjetje Julijana Materne (roj. Eger) in ga je dala v upravljanje Antonu Kleinu in njegovemu družabniku Ivanu Kovaču.⁴¹ Na tiskovinah še do leta 1883 občasno ob njihovih imenih natisnejo tudi priimek Eger – *Klein in Kovač (Eger)*.

³⁷ *Letopis Maticе Slovenske za leto 1868*, str. 21 ss.

³⁸ *Letopis Maticе slovenske za 1872 in 1873.*, str. 33; *Novice* 30/1872, št. 41 (9. 10.), str. 326.

³⁹ Štrekelj, *Organizacija grafičnega delavstva v Sloveniji*, str. 8.

⁴⁰ Tusan, *Performing Work*, str. 103–126.

⁴¹ Berčič, *Tiskarstvo*, str. 133.

Zaključek

Naj se na koncu vprašamo, zakaj je bilo doslej o Rozaliji Eger in njenem delovanju v slovenskem prostoru tako malo zapisanega. Eden izmed vzrokov je gotovo, da je živela in delala ves čas v senci Jožefa Blaznika, ki je bil znan predvsem kot založnik Novic in Prešernovih Poezij. V literaturi smo večkrat zasledili tendenciozna prikazovanja Blaznikovih prizadevanj – npr. za ustanovitev lastne litografije, načrte za izdajo pratik. V obeh primerih pa je bil položaj, kot smo nakazali, ravno obraten. Ali je bila Rozalija Eger zapostavljena, ker je delovala predvsem v nemškem kulturnem krogu? Za primerjavo naj navedem, da je Jožef Blaznik tiskal vse plakate za Nemško gledališče v Ljubljani, Egerica pa za Dramatično društvo in čitalnico, bila je članica Slovenske matice. Morda bi lahko na podlagi njenih tiskov zaključili predvsem to, da je pač vestno izpolnjevala tiskarska naročila, ne glede na narodno ali politično pripadnost naročnikov.

S tem kratim prikazom delovanja tiskarke Rozalije Eger sem želela le opozoriti na pomembno damo iz naše preteklosti, ki je živela v senci "pomembnejših" mož, kakor se to pogosto dogaja. Nakazala sem že, da bi bilo potrebno o tiskarki napisati več, objaviti celotno bibliografijo njenih tiskov, predstaviti arhivske dokumente o njenem delovanju, predstaviti podrobno analizo sodelovanja s knjigotržci, zlasti z Giontinijem, kjer imamo ohranjene knjigotrške kataloge in oglase v časopisju in ne nazadnje tudi zbirko voščilnic, ki je v Narodnem muzeju Slovenije.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

AS 14 – Gubernij v Ljubljani, 1784–1849.

ZAL – Zgodovinski Arhiv Ljubljana

LJU 489, Splošna mestna registratura, Reg. I, Gewerbs Polizei Acten 20.

LITERATURA

Berčič, Branko: *Tiskarstvo na Slovenskem*. Ljubljana : Odbor za proslavo 100-letnice grafične organizacije na Slovenskem, 1968.

Bregač, Špela: *Tiskarstvo na Dolenjskem in Janez Krajec*. *Kronika*, 53, 2005, str. 165–184.

Breza, Vojtech: *Tlačiarne na Slovensku 1477–1996*. Bratislava : Matica Slovenská, 1997.

Dimitz, August: *Geschichte Krains III*. Laibach : Kleinmayr & F. Bamberg, 1875.

- Dular, Anja: *Živeti od knjig*. Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije (Knjižnica Kronike; 7), 2002.
- Glavan, Mihael: Slovenski faksimile v 19. in prvi polovici 20. stoletja: predmoderni faksimile. *Knjižnica* 48, 2004, št. 4, str. 7–36.
- Jaki, Barbara: *Meščanska slika: slikarstvo prve polovice 19. stoletja iz zbirke Narodne galerije*, Ljubljana : Narodna galerija 2000.
- Junker, Carl: *Zum Buchwesen in Österreich*. Wien : Praesens, (Buchforschung. Beiträge zum Buchwesen in Österreich; 2), 2001.
- Kmetijske in rokodelske Novice*. 1843–1848 in *Novice*, 1849–1872.
- Köllner, Alena: *Buchwesen in Prag*. Wien : Praesens (Buchforschung. Beiträge zum Buchwesen in Österreich; 1), 2000.
- Kodrič-Dačić, Eva, 190 let obveznega izvoda tiska na Slovenskem. *Zapisi za prihodnost*. Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1997, str. 7–20.
- Kropatschek, Joseph, *Oesterreichs Staatsverfassung* 4. Wien : Johann Georg Edlen von Mössle, 1796, str. 72–77.
- Laibacher Zeitung*, 1829–1872.
- Letopis Matice Slovenske za leto 1868*. Ljubljana : Matica slovenska 1867.
- Letopis Matice slovenske za 1872 in 1873*. Ljubljana : Matica slovenska, 1873.
- Logar, Janez: *130 let Blasnikove tiskarne*. Ljubljana : Sindikalna podružnica Blasnikove tiskarne, 1959.
- Lukman, France: Klemens, SBL 1. Ljubljana: Zadrudna gospodarska banka, 1925–1932, str. 462.
- Mestni trg z okolico in Ciril – Metodov trg*, Ljubljana : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2000.
- Premrl, Stanko: Rihar Gregor, SBL 3. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1960–1971, str. 103.
- Reisp, Branko: Tiskarska produkcija v Ljubljani od leta 1678 do leta 1764. *Obdobje baroka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1989 (Obdobja; 9), str. 433–440.
- Anton Slodnjak, Levstikov delež pri ustanavljanju in začetnem delovanju Dramatičnega društva. *Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja*, 3, 1967, str. 5–28.
- Šlebinger, Janko: Eger, SBL 1. Ljubljana : Zadrudna gospodarska banka, 1925–1932, str. 150.
- Šlebinger, Janko, Jelovšek Martin, SBL 1. Ljubljana: Zadrudna gospodarska banka, 1925–1932, str. 397.
- Šlebinger, Janko: Gerber Matija, SBL 1. Ljubljana: Zadrudna gospodarska banka, 1925–1932, str. 208.
- Šlebinger, Janko: Giontini Janez, SBL 1. Ljubljana: Zadrudna gospodarska banka, 1925–1932, str. 213.
- Štrekelj, Anton: *Organizacija grafičnega delavstva v Sloveniji*. Ljubljana : Zvezna organizacija Saveza grafičnih radnika i radnica Jugoslavije, 1939.
- Tončič, Ludvik: *Tiskarstvo na Dolenjskem*, Novo mesto : Tiskarna Novo mesto, Dolenjski muzej, 1989.
- Tusan, Michelle Elizabeth: Performing Work: Gender, Class and the printing trade in Victorian Britain, *Journal of Women's History* 16, 2004, str. 103–126.

Z U S A M M E N F A S S U N G

Rosalia Eger – eine bedeutende, aber zu wenig bekannte Laibacher Buchdruckerin

Rosalia Eger wurde um das Jahr 1788 geboren. Im Jahr 1829, als ihr Mann Johann Leopold starb, übernahm sie eine der damals vier in Laibach existierenden Buchdruckereien. Sie leitete das Unternehmen bis zu ihrem Tod im Jahr 1871. Sie lebte in der Spitalgasse (heute: Stritarjeva ulica), wo sich in zwei Nachbargebäuden ihre Buchdruckerei und lithographische Werkstätte befanden. Zur gleichen Zeit wie Rosalia Eger wirkten in Laibach Josef Blasnik, der im selben Jahr wie sie zu drucken begann und bis zu seinem Tod ihr Konkurrent blieb. In Kleinmayrs Unternehmen wirkte Ignaz Kleinmayr, nach ihm Fedor Bamberg. Auf Josef Sassemberg folgte nach 1851 Josef Rudolf Milic.

Rosalia Eger druckte in drei Sprachen: in Deutsch, Slowenisch und für den kirchlichen Bedarf auch in Latein. Das Buchstabenassortiment umfasste demnach mehrere Varianten, von der deutschen gotischen Schrift bis zur Bohoričica, Metelčica und Gajica für slowenische Texte.

Eine vollständige Bibliographie der Drucke von Rosalia Eger liegt noch nicht vor, es gelang jedoch, 350 verschiedene Veröffentlichungen, die sie gedruckt hat, zu identifizieren. Darunter befinden sich umfangreiche Monographien, Musikdrucke, Periodika, Praktiken, Jahresberichte der Vereine sowie Kleindrucke. Da die Druckerei auf verschiedenen amtlichen Bekanntmachungen nicht vermerkt ist, wurden diese in die Statistik nicht aufgenommen, obwohl Vermutungen nahe liegen, dass sie von Rosalie Eger gedruckt wurden. Sie arbeitete nämlich mit dem Gubernium zusammen, was aus den erhaltenen Rechnungen hervorgeht. Einen Aufschwung erlebte die Druckerei nach 1863, jährlich

wurden zwischen 12 und 25 Publikationen gedruckt, im Jahr 1869 sogar 38. Selbstverständlich spiegeln diese Zahlen nicht nur ein steigendes Arbeitsvolumen der Drucke wider, sondern auch einen größeren Bedarf an Druckschriften, der wiederum mit der Gründung verschiedener Vereine im Zusammenhang stand. Rosalia Eger war auch Mitglied der Casino-Gesellschaft und eines der Gründungs-

mitglieder der *Slovenska matica*, was davon zeugt, dass sie nicht nur im Rahmen des damaligen deutschen Kulturkreises in Laibach hervortrat. Aufgrund ihrer Drucke kann festgestellt werden, dass sie eben alle Druckaufträge gewissenhaft erfüllte, ungeachtet der nationalen oder politischen Zugehörigkeit ihrer Auftraggeber.